

Verslaafd raken aan kruiddampen en dreunen

Boeken over Nederlanders in de Spaanse Burgeroorlog

De Spaanse Burgeroorlog, de gewelddadige prelude op de Tweede Wereldoorlog, herleeft in twee boeken: een verzameling beschouwingen van journalist-schrijver Albert Helman en een biografie van de Nederlandse Fanny Schoonheydt. Zij verwierf faam als 'de koningin van de mitrailleur'.

Paul van der Steen

Eenig seksisme was Albert Helman niet vreemd, toen hij in een van zijn verslagen over de Spaanse Burgeroorlog schreef over het grote aantal vrouwelijke strijders aan Republikeinse kant. "Hier aan het front is de 'miliciana' voor alles een aangename verschijning, al kleedt de 'overall' de nogal gevulde Spaanse vrouw niet al te best. Het aangename is de verzorgdheid die de Spaanse vrouw ook hier, en zeer terecht, niet wenst prijs te geven. Ik heb nog nooit een slecht gekapte miliciana gezien."

Tegelijkertijd had Helman, zo blijkt in zijn boek 'De sfinx van Spanje', oog voor de andere kant en prees hij de aanwezigheid van vrouwen als een stroomversnelling in hun emancipatie. Hij benadrukte dat de strijders vrijheid, gelijkheid en broederschap hoog in het vaandel hadden staan, "zodat het vrouwelijke in de omgang zo min mogelijk geaccentueerd wordt, en er vooralsnog weinig seksuele overspanning ontstaat."

Tussen de Spaansen bevond zich ook een Nederlandse, Fanny Schoonheydt. Ze maakte indruk door haar verschijning, de vanzelfsprekendheid waarmee ze rookte en door haar technische vernuft. Bovendien moet ze in het heetst van de strijd haar waarde hebben bewezen. Ze verwierf niet voor niets de bijnaam *la reina de la amatralladora*, de koningin van het machinegeweer.

Helman en Schoonheydt kenden elkaar. Zij woonde zelfs even bij hem in. Mogelijk had Schoonheydt op dat moment een verhouding met de dichter Slauerhoff. Die was ook te gast bij Helman.

De journaliste Yvonne Scholten maakte in 1986 al een radiodocumentaire over Fanny Schoonheydt (1912-1961). Onder meer de berichtgeving over Tanja Nijmeijers betrokkenheid bij de Colombiaanse Farc liet het vuur opnieuw ontbranden. De wetenschap dat bij het Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis in Amsterdam een briefwisseling van Fanny met een vriendin was opgedoken, betekende de definitieve herstart van de speurtocht, dit keer voor een boek.

"Met een schietding in mijn hand mensen dood maken", het bevreemdde Schoonheydt zelf ook een beetje. Maar ze kon niet anders: "Ik zal mijn hele leven tegen het fascisme blijven vechten, op welke manier dan ook, dit is mijn levensdoel en ik zal er wel voor doodgaan ook, als het zo doorgaat." Slechts af en toe was de van oorsprong Rotterdamse in haar

Vliegen was een van Schoonheyts grootste passies.

FOTO UIT BESPROKEN BOEK

Schoonheydt maakte indruk door de manier waarop ze rookte en door haar technische vernuft

brieven openhartig over haar belevenissen: hoe ze veertien kilo verloor en een beetje verslaafd raakte aan "kruiddampen en het dreunen van bomontploffingen. Misschien lijd ik al aan een oorlogspsychose." Veel vaker ging het over koetjes en kalfjes.

Dat wreekt zich in het boek van Scholten, want het antwoord op de cruciale vragen blijft uit. Wat deed Schoonheydt precies aan het front? Voor welke van de partijen aan Republikeinse kant (waarschijnlijk de PSUC, de communistische partij van Catalonië) streed ze? Waarom ging ze nog een vliegopleiding volgen, toen de drie jaar durende burgeroorlog al op zijn einde liep? Werkte ze wellicht voor de Sovjets? Waarom was ze in haar latere leven als vluchteling in de Dominicaanse Republiek en op Curaçao zo extreem zwijgzaam over haar verleden?

Scholten compenseert het gebrek aan feiten door veel en lang te citeren uit diverse bronnen, die vaak slechts zijdelings met de zaak te maken hebben. Ruim een pagina lang wordt de lezer bijgepraat over de oude frontsoldaat Mariano Vinales, waarna de onthutsende zin volgt: "Helaas, over Fanny kan jij niets vertellen." Het mysterie Fanny Schoonheydt fascineert genoeg om tot het

einde te blijven hopen op informatie. Maar tevergeefs.

Wie de sfeer van de Spaanse Burgeroorlog wil proeven, heeft meer aan 'De sfinx van Spanje'. De verzameling verslagen van de van oorsprong Surinaamse schrijver Albert Helman (pseudoniem van Lou Lichtveld) verscheen voor het eerst in 1937 en is nu opnieuw uitgegeven als eerste deel in een reeks Kritische Klassieken bij uitgeverij Schokland.

Helman – hij schreef destijds onder meer voor de *Nieuwe Rotterdamse Courant* en *De Groene Amsterdammer* – distantieerde zich van de propaganda van de strijdende partijen. Daartegenover stelde hij "mijn woord van eerlijk man. Dit sluit partijdigheid in het oordeel niet uit, maar het gaat dan tenminste om een gedocumenteerde en verantwoorde partijdigheid."

Helmans sympathie lag overduidelijk aan de Republikeinse kant, al was de naïviteit daar soms groot. De

schrijver citeert een Duitse vrijwilliger die het heeft over een 'Ferien mit Kanonnen'. Toch prees Helman de moed en geestdrift die hij daar aantrof. "Het geoefende leger is aan de kant van de vijand. Maar het is een leger met officieren in de achterste linie, die revolvers gericht houden op hun eigen manschappen, om ze tot vechten te dwingen en ze te beletten over te lopen naar de onzen."

Tegenover de opeenstapeling van fouten aan Republikeinse kant stond volgens Helman bij Franco's troepen "de fout in het beginsel, in het fundament".

Yvonne Scholten: Fanny Schoonheydt. Een Nederlands meisje strijdt in de Spaanse Burgeroorlog. Meulenhoff, Amsterdam. ISBN 9789029087797; 304 blz. € 19,95

Albert Helman: De sfinx van Spanje. Beschouwingen van een ooggetuige. Schokland, De Bilt. ISBN 9789081662819; 172 blz. € 22,90

Antifascistische Olympiade die er nooit kwam

De fascistische coup tegen de linkse Volksfrontregering in juli 1936, het begin van de Spaanse Burgeroorlog, hing in de lucht. Albert Helman schreef in 'De sfinx van Spanje': "Wij wisten dat het gebeuren zou, en toch scheen niemand het zich duidelijk voorgesteld te hebben. Er was ook een prachtding aanwezig om de aandacht af te leiden, vooral in Barcelona: de Volksolympiade. Daarvoor werd iedereen gemobiliseerd die antifascistische neigingen bezat. Men zou de wereld eens tonen wat een volk in vrijheid binnen de kortste keren

tot stand kon brengen; en vooral Duitsland met zijn belemmerende en tendentieuze Olympiade wilde men een gevoelige les geven." Fanny Schoonheydt is begeleider van Nederlandse sporters op het festijn, dat vanwege de omstandigheden wordt afgeblazen. De meeste organisatoren en flink wat atleten (overigens geen Nederlandse) sluiten zich aan de bij de milicias. Schoonheydt kende geen twijfel. Zij ging strijden voor de Republikeinse zaak. "Het parool was: neem een wapen in je hand. Dat heb ik dan ook gedaan."